

Kön spelar roll





Jämställdhet – en mänsklig rättighet

Diskriminering på grund av kön är en orsak till fattigdom, och ett av de största hindren för en rättvis och hållbar utveckling. Att arbeta för ökad jämställdhet är grundläggande för hela samhällets utveckling, och angår män i lika hög grad som kvinnor.

Jämställdhet handlar om makt och rättigheter

Det huvudsakliga argumentet för att arbeta med jämställdhet är att det är en mänsklig rättighet: ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter” är den första punkten i den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter som världens stater antagit. Men i stort sett varje samhälle är ojämlikheten mellan kvinnor och män, flickor och pojkar, befast genom otaliga sedvänjor och strukturer.

Tillgång till makt och resurser är den avgörande faktorn för att människor ska kunna ta del av sina rättigheter. Generellt har män som grupp mer makt, vilket skapar patriarkala strukturer som utesluter och förtrycker kvinnor. Detta är särskilt tydligt när det gäller den ekonomiska och politiska maktsfären – där kvinnors deltagande i de flesta samhällen är mycket begränsat jämfört med männen. Beslut på alla nivåer – i familjen, på bynivå och i parlament och näringsliv – fattas i de flesta samhällen i mycket högre grad av män.

Men maktstrukturer är mer komplicerade än så. Även mellan kvinnor och mellan män finns det en obalans i makt och tillgång till resurser. Vissa kvinnor har också mer makt än vissa män. Det beror på att variabler som till exempel klass, ålder, etnicitet, funktionshinder eller sexuell läggning också bidrar till hur makt fördelas mellan grupper och enskilda människor.

Könsbaserat våld är ett av de yttersta uttrycken för ojämlika maktrelationer och bristande jämställdhet. FN:s definition av könsrelaterat våld, som finns i deklarationen

om avskaffande av våld mot kvinnor som antogs 1993, lyder: ”Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, inklusive hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker offentligt eller privat”.

De allra flesta som utför våldshandlingar mot kvinnor är män. Men även kvinnor utövar våld, och deltar institutionaliserat våld, det vill säga våld som kan ses som ett uttryck för samhällets normer. Dit hör brutala sedvänjor som könsstympning eller så kallade hedersmord. Offren för könsrelaterat våld är främst kvinnor och flickor, men även män och pojkar drabbas. Ett exempel på det är hatbrotten mot homosexuella.

Sidas strategi för att motverka de ojämlika maktrelationerna mellan kvinnor och män går i första hand ut på att främja mänskliga rättigheter för alla. Att stärka både fattiga kvinnors och fattiga mäns möjligheter att delta i och påverka samhället är grundläggande i arbetet med att minska fattigdomen.

Fattigdom är olika för kvinnor och män

Fattigdom handlar inte bara om brist på pengar och resurser, utan lika mycket om brist på makt och valmöjligheter. Kön är en viktig variabel vid analys av fattigdomens karaktär, orsaker och effekter eftersom situationen, allmänt sett, ser olika ut för kvinnor och män.

Skillnaderna i villkor mellan könen har, enligt bland annat rapporter utgivna av Världsbanken, en tendens att vara störst i de fattigaste familjerna.

Forskare som Amartya Sen och Naila Kabeer har visat att familjer sällan fördelar resurser jämnt och rättvist. I stället är det vanligt att flickor och kvinnor äter sist och sämst, får mindre pengar, lägre utbildning, mindre rörelseutrymme och så vidare. Den ojämlika fördelningen av makt och resurser inom såväl familjer som samhällen gör till och med att kvinnor i vissa familjer kan betraktas som fattiga även om deras makar och söner inte är det.

En grupp som ofta pekats ut som ”de fattigaste av de fattiga” är ensamstående kvinnor och deras barn (ibland kallade ”kvinnoleda hushåll”). Bilder av fattiga kvinnor med sina hungrande barn som hjälplösa offer för krig och hungersnöd har genom årtionden fått illustrera den yttersta fattigdomen. Det har till och med ansetts att utbredd fattigdom leder till en större andel hushåll utan manliga försörjare. Men sanningen om de ensamstående mödrarna (eller mormödrarna) är inte alltid så entydig. Kanske har synen på ensamstående mödrar som enbart offer i grunden byggt på traditionellt patriarkala värderingar kring ogifta mödrar – en stigmatiserad och skambelagd grupp även i Sverige så sent som för några decennier sen.

Fattigdomen bör i stället ses som störst när människor inte har några möjligheter att själva ta makten över sina liv. Kvinnor som, av ekonomiska

och sociala skäl, tvingas leva i påtvingade eller våldsamma äktenskap kan vara ännu fattigare än de ensamstående mödrar som trots allt bestämmer över sina egna liv.

Det bör lyftas fram att kvinnors och mäns erfarenheter av fattigdom präglas av deras genus. Det är stor skillnad på hur män, kvinnor, pojkar och flickor upplever och påverkas av fattigdom. Därför kan också deras strategier för att ta sig ur fattigdomen se olika ut. Kvinnor och män kan leva under samma ekonomiska förhållanden – men ojämlikheterna består om männen ändå har en högre position. Diskriminering på alla samhällsområden, utsatthet för våld, normer och värderingar för vad kvinnor och flickor får göra och inte göra – allt detta leder ofta till att fattigdom drabbar kvinnor ännu hårdare än män.

Samtidigt bör även mäns sårbarhet lyftas upp vid fattigdomsanalyser. Vid krislägen går fler män än kvinnor in i destruktiva beteendemönster som brottslighet, alkoholism och våldsamhet. Fattigdomsanalyser behöver beakta män som förlorat sina arbeten eller demobiliserats, män som hamnat i kriminalitet och män med farliga och exploaterande arbeten. Även män blir diskriminerade på olika grunder, och analysen bör därför också gå in på maktbalanser mellan grupper av män.

Synen på fattiga kvinnor som offer

GENUS & JÄMSTÄLLDHET: TERMER FÖR EN NY TID

Jämställdhet

Jämställdhet innebär att kvinnor och män, flickor och pojkar har lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter inom alla områden i samhället.

Jämlikhet

Jämlikhet avser rättvisa förhållanden mellan alla individer och grupper i samhället och att alla människor har lika värde oavsett kön, religion, etnicitet, sexualitet, social tillhörighet med mera.

Könsroll

Könsroller är kulturellt och socialt betingade föreställningar om hur kvinnor och män är eller bör vara eller vad som benämns som kvinnliga respektive manliga egenskaper med utgångspunkt i könstillhörigheten.

Genus (eng. gender)

Genus är en grundläggande variabel som går tvärs över alla andra kategoriseringar av människor. Hur genus uttrycks beror på det sociala och kulturella sammanhanget, som också definierar vad som förväntas, tillåts och värdesätts hos en kvinna, man, flicka eller pojke i fråga om till exempel beteende och utseende. Genus är något man lär sig i en socialisationsprocess. Genusrelationer är föränderliga, vilket bevisas av att de ser olika ut i olika samhällen.

Kön

Kön avser de biologiska och fysiologiska drag som definierar människor som män eller kvinnor. Huvudsakligen bygger det på hur könsorganen ser ut. Dessa drag utesluter inte alltid varandra, då det finns individer med både maskulina och feminina fysiologiska karakteristika.

Intersektionalitet

Alla människor delas av kultur och samhälle in i flera olika kategorier, efter exempelvis kön, etnicitet, klass eller sexuell läggning. Dessa kategorier, samverkar i skapandet av över- och underordning. En intersektionell analys används ofta för att förstå hur olika makt- och identitetsordningar samverkar; det gäller kön i förhållande till exempelvis klass, etnicitet, sexualitet, funktionshinder och ålder.

Empowerment

Den engelska termen *empowerment*, ungefär bemäktigande, avser en människas ökade förmåga och möjlighet att själv kunna förändra sitt liv. Kvinnors *empowerment* är en utgångspunkt i det internationella utvecklingsarbetet. Handlingsplanen från FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking är en agenda för kvinnors *empowerment*. I korthet handlar det om att se till att kvinnor har den information och de resurser de behöver för att skaffa sig makt och finna lösningar på sina problem. Inget svenskt ord kan dessvärre fånga hela betydelsen av det engelska ordet.

Foto: Louise Gubb



Raphakisa Botha hänger tvätt på gården. Han arbetar inom organisationen Men As Partners, MAP. Sida stödjer MAP:s arbete, som går ut på att utmana de attityder och beteenden hos män som äventyrar kvinnors och barns hälsa och säkerhet.



Dhaka 19 juli 2005. Sammilito Nari Samaj, en parapyorganisation för kvinnorörelsen i Bangladesh, demonstrerar för kvinnors rättigheter.

KULTUR ÄR INGET SKÄL TILL DISKRIMINERING

- Kulturer skapas av historiska och geografiska omständigheter och processer och som sådana är de dynamiska, interaktiva och ständigt i förändring.
- Kvinnor och män är produkter av sin kultur, men de är också aktiva deltagare i skapandet av kulturen. Skadliga traditioner kan ändras och har också ändrats. Idag är både fotbindning och änkebränning mycket ovanligt.
- Respekt för kultur åberopas ibland som skäl att inte angripa könsdiskriminering, även om den innebär våld mot kvinnor. Men motsvarande argument förs sällan fram när det gäller könsneutrala skadliga sedvänjor, som till exempel slaveri.
- I de flesta kulturer finns det kvinnorörelser eller andra organisationer som verkar för kvinnors rättigheter.
- Kulturer har en tendens att gynna vissa grupper och missgynna andra.

är alltså viktig att motarbeta eftersom den fördunklar blicken för kvinnors egna möjligheter. Det kräver stor uppfinningsrikedom och styrka för att överleva – och eventuellt också försörja sina anhängare – när man lever i extrem fattigdom. I utvecklingsinsatser är det därför avgörande att se den styrka som kvinnor själva mobiliserar i kampen mot fattigdom. Ett exempel är jordbruket i Afrika, som till största delen sköts av hårt arbetande fattiga kvinnor.

Jämställdhet, kontext och kultur

Världens regeringar har i otaliga deklarationer och konventioner kommit överens om att jämställdhet mellan kvinnor och män är en icke förhandlingsbar princip. Ändå förekommer det i internationella sammanhang då och då argument som ”jämställdhet är ett västerländskt påhitt” eller ”det är inte en del av vår kultur”. Därför är det ofta svårt och känsligt att föra diskussioner kring jämställdhet i relation till kulturer och traditioner.

Det krävs i sådana sammanhang

ett tydligt förhållningssätt som markerar alla människors lika värde. Vid FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking nåddes också en överenskommelse (paragraf 9 i *Plattform for Action*) om att inga stater får åberopa nationella sedvänjor som ursäkt att inte säkra alla individers mänskliga fri- och rättigheter.

Begreppet jämställdhet (på engelska gender equality) uppfattas också olika. I utvärderingen av Sidas arbete med jämställdhet kom det fram att det i Nicaragua är vanligt att man uppfattar jämställdhet som likhet, det vill säga att det inte skulle finnas några skillnader överhuvudtaget mellan kvinnor och män. Därför betraktades termen där som absurd. Däremot var det fruktbart att i utvecklingssamarbetet i Nicaragua tala om *orättvisor* i kvinnors och mäns villkor. I Sydafrika ansåg svarta kvinnor att jämställdhet mellan könen inte kan särskiljas från respekt för skillnader i ras och kultur, tolerans för mångfald och återställande av mänsklig värdighet för alla.

Bakgrund: Från kvinnoperspektiv till genusperspektiv

Synen på kvinnor och män har präglats utvecklingssamarbetets och biståndets utformning från allra första början. Under lång tid ansågs det allmänt i Väst att kvinnor främst var "husmödrar", som inte deltog i produktivt arbete och familjeförsörjning. Den föreställningen präglade givarnas insatser i utvecklingsländerna och det blev därför självklart att biståndet främst skulle riktas till mannen, som ju var den som skulle genomföra projektet. Kvinnor sågs mer som offer som på olika sätt skulle hjälpas, särskilt när det gällde att ta hand om barnen.

1970-talets starka kvinnorörelse ifrågasatte denna kvinnoyn. 1975 hölls FN:s första internationella kvinnokonferens i Mexiko, som kom att bryta ny mark: Då samlades kvinnor från hela världen och krävde jämställdhet. Efter konferensen utlyste FN ett särskilt decennium för kvinnor: *Women in Development* (WID).

Under kvinnodecenniet ågnade många givarländer och enskilda organisationer stor kraft åt att synliggöra kvinnor. De skulle föras in i utvecklingssamarbetet, och en mängd nya strategier utformades. En av dem var att få kvinnor att delta i förvärvslivet mer än tidigare. Tanken var att om kvinnor kom ut i produktionen, blev de även mer jämställda i hemmet. Den ökade produktionen skulle i sin tur främja den ekonomiska utvecklingen i stort.

Den praktiska följden blev att ett stort antal särskilda kvinnoprojekt startades, framför allt med sikte på att öka kvinnors försörjningsmöjligheter och på olika sätt stärka deras roll och status i samhället. Särskilda kvinnoministerier och kvinnoinstitut växte fram på många håll.

Men koncentrationen på ett kvinnoperspektiv – WID – hade sina begränsningar. Kvinnoprojekten isolerade kvinnorna istället för att öka deras delaktighet. Många projekt som var tänkta att öka produktiviteten – så kallade symaskinsprojekt – gick dåligt, eftersom kvinnor som deltog inte fick utbildning i professionellt företagande. Dessutom var projekten ofta direkta överföringar av västerländska modeller till samhällen med helt andra traditio-

ner och rollfördelningar. Det förde med sig att många kvinnors arbetsbörda bara ökade: från att tidigare ha arbetat hemma gick de till dubbelarbete. Männens roller ändrades inte.

Samtidigt kritiserade kvinnorörelser i syd den västerländska modellen och visade att kvinnor i världen är sinsemellan olika, med olika behov och strategier. Den vita västerländska medelklasskvinnan kunde inte längre tala för alla kvinnor.

Den fjärde internationella kvinnokonferensen i Peking 1995 markerade övergången till ett nytt perspektiv: *Gender and Development*, genus och utveckling. Det innebar att relationerna mellan kvinnor och män lyftes fram på ett nytt sätt. Frågan om makt, kopplad till kön, hamnade i blickpunkten. Man började undersöka och synliggöra hur kvinnors och mäns ansvar, rättigheter, möjligheter och tillgång till resurser skiljde sig, sinsemellan och i olika sammanhang. Det nya genusperspektivet lyfte fram vikten av att ta hänsyn till sammanhanget och till hur genusrelationerna påverkades av andra variabler som till exempel ålder, klass, etnicitet, religion eller funktionshinder. Det gick inte längre att tro på att samma lösningar skulle kunna fungera över hela världen. Samtidigt blev det tydligt att relationerna mellan kvinnor och män är socialt konstruerade och föränderliga – vilket bevisas just av hur olika relationerna ser ut i olika samhällen.

De nya insikterna ledde också till att offerstämpeln började ifrågasättas – i stället såg man att även kvinnor var starka aktörer. *Empowerment* blev det nya nyckelordet, som beskrev kvinnors möjligheter att själva förändra sin situation utifrån sina egna villkor.

Efter Pekingkonferensen utvecklades nya strategier för förändring. Kvinnoprojekt skulle inte längre "läggas till" vid sidan av huvudfåran, utan att ha någon inverkan på resten av samhället. I stället skulle allt utvecklingssamarbete ha ett genusperspektiv, vilket innebar att alla insatser och institutioner skulle analyseras utifrån hur de påverkar kvinnor och flickor, respektive män och pojkar. I alla utvecklingsinsatser skulle jämställdhet ingå som ett mål – och det var ett helt nytt sätt att se på utveckling.

FN OCH JÄMSTÄLLDHETEN – VIKTIGA ÅRTAL

1945 FN bildas. FN-stadgan är det första folkrättsliga dokument som slår fast principen om lika rättigheter för män och kvinnor.

1951 Internationella arbetsorganisationen, ILO, antar en konvention om lika lön för kvinnor och män för likvärdigt arbete.

1952 FN:s generalförsamling antar en konvention om kvinnors politiska rättigheter, inklusive rösträtt.

1967 FN:s generalförsamling antar en deklaration om att avskaffa diskriminering av kvinnor.

1975 Internationella kvinnoåret. FN:s första kvinnokonferens anordnas i Mexico City. En handlingsplan för jämställdhet, utveckling och fred antas.

1976 FN:s kvinnodecennium – Women in Development, WID – inleds.

1979 Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor antas av generalförsamlingen. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW.

1981 CEDAW träder i kraft när 20 länder har ratificerat den. Sverige är det första landet att ratificera CEDAW.

1993 FN:s världskonferens om mänskliga rättigheter i Wien. För första gången slår man fast att mänskliga rättigheter också är kvinnors rättigheter. Generalförsamlingen antar en deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor.

1994 Vid den internationella konferensen om befolkning och utveckling i Kairo blir aborträtten omstridd. Kvinnors rätt till abort, i länder där abort inte strider mot lagen, och till reproduktiv hälsa erkänns i handlingsprogrammet, som också fastslår att kvinnors status i familjen och i samhället måste förbättras.

1995 FN:s fjärde kvinnokonferens anordnas i Peking. En handlingsplan som antas av konferensen, den så kallade Pekingdeklarationen, föreslår en rad åtgärder inom tolv strategiska områden: Kvinnor och fattigdom; kvinnor och utbildning; kvinnor och hälsa; våld mot kvinnor; väpnade konflikter och deras konsekvenser för kvinnor; kvinnor och ekonomi; kvinnors inflytande; organisering av jämställdhetsarbete på nationell nivå; kvinnors mänskliga rättigheter; kvinnor och medier; kvinnor och miljö; flickans situation.

2000 FN:s medlemsstater enas om att samarbeta för att utrota den extrema fattigdomen. De sätter upp åtta så kallade millennieutvecklingsmål. Mål 3 lyder: Främja jämställdhet mellan könen och stärka kvinnors ställning.

DETTA STYR SIDAS ARBETE

Ett mål

Att bekämpa fattigdom

Två perspektiv

De fattigas perspektiv
Rättighetsperspektivet

Åtta huvuddrag

Respekt för de mänskliga rättigheterna

Demokrati och god samhällsstyrning

Jämställdhet

Hållbart nyttjande av naturresurserna och omsorg om miljön

Ekonomisk tillväxt

Social utveckling och trygghet

Konflikthantering och säkerhet

Globala gemensamma nyttigheter

SIDAS PROGRAM FÖR JÄMSTÄLLDHET

Sida har sedan 1960-talet lagt stor vikt vid arbetet för att främja jämställdhet. I takt med att erfarenheterna och kunskaperna vuxit, har också strategier och metoder utvecklats.

1983 – Handlingsprogram för ett kvinnoinriktat bistånd antas.

1996 – Jämställdhet mellan kvinnor och män blir ett av de övergripande målen för Sveriges utvecklingssamarbete.

1997 – Kvinnor och Män. Sidas program för jämställdhet antas. Programmet introducerar *gender mainstreaming*, jämställdhetsintegrering, som en strategi i utvecklingssamarbetet. Som ett viktigt komplement till huvudstrategin ses också särskilda insatser för att främja jämställdhet.

2003 Sveriges riksdag antar **Politik för global utveckling**. Parallellt med detta utvecklas Sidas styrdokument **Perspectives on Poverty**, som tar upp skillnaden mellan kvinnors och mäns upplevelse av fattigdom, liksom deras olika möjligheter att förbättra sina levnadsvillkor.

2005 – Sidas reviderade policy för att främja jämställdhet i utvecklingssamarbetet – **Promoting Gender Equality in Development Cooperation** – presenteras.

Sidas arbete för ökad jämställdhet

Jämställdhet är utveckling och innebär mer makt åt flera. Sida har ett jämställdhetsperspektiv i allt utvecklingssamarbete och lyfter också upp kontroversiella frågor i olika internationella sammanhang.

År 2003 antog den svenska riksdagen en ny **Politik för global utveckling, PGU**. Istället för de tidigare sex biståndsmålen pekar politiken ut ett enda mål för utvecklingssamarbetet: Att minska fattigdomen i världen. Politiken anger också åtta huvuddrag som ska prägla utvecklingssamarbetet. Ett av huvuddragen är jämställdhet mellan kvinnor och män. Jämställdhet lyfts här fram som en mänsklig rättighet och som en grundläggande förutsättning för minskad fattigdom.

Som en följd av den nya politiken för global utveckling arbetade Sida år 2005 om sin policy för främjandet av jämställdhet i utvecklingssamarbetet. Policyns mål – jämställdhet mellan kvinnor och män – är samma som i tidigare styrdokument, men fattigdomsperspektivet har tydliggjorts. En nyhet är att policyn anger fem viktiga utgångspunkter i Sidas arbete för ökad jämställdhet:

1. Jämställdhet stärker arbetet med att bekämpa fattigdom,
2. Jämställdhet är grundläggande för en demokratisk utveckling,
3. Ojämlika maktstrukturer för kvinnor och män hindrar ekonomisk och demokratisk utveckling,
4. Relationerna mellan könen ser olika ut i olika samhällen och Sida tar hänsyn till det – men utan att tumma på kraven om mänskliga rättigheter,
5. Lika möjligheter för kvinnor och män att äga mark och tillgångar, tjäna pengar och delta i förvärvslivet är nödvändigt för en hållbar och demokratisk utveckling.

Jämställdhetsintegrering – en strategi och ett förhållningssätt
Jämställdhetsintegrering, eller *gender mainstreaming*, är den strategi som antagits både internationellt och i Sverige

sedan FN:s kvinnokonferens i Peking 1995. Det innebär att alla insatser, program och projekt ska analyseras ur ett genusperspektiv *innan* de påbörjas. Oavsett om det gäller stöd till vägbyggen, utbildning eller skattelagstiftning ska en analys göras för att bedöma hur insatsen påverkar kvinnor respektive män.

Varje insats ska sedan utformas så att både kvinnor och män kan påverka, ta del av och själva bidra till den utveckling som är målet. När insatsen genomförs och utvärderas, ska utvärderingen visa hur levnadsvillkoren för kvinnor respektive män påverkats.

Sida använder sig av tre vägar för jämställdhetsintegrering i utvecklingssamarbetet:

- att aktivt tillämpa och integrera ett genusperspektiv i allt utvecklingssamarbete,
- att stödja riktade insatser till strategiska grupper eller samhällsområden,
- att lyfta upp jämställdhetsfrågor i dialogen med samarbetsparterna (regeringar, organisationer, andra givarländer, det internationella samfundet).

Ansvar för jämställdhetsintegrering ligger på alla, inte bara på enskilda experter. Strategin har vuxit fram för att motverka att jämställdhetsfrågor hamnar i skuggan av andra politiska frågor och verksamheter. Den är också ett sätt att motverka att jämställdhet ses som ett särintresse, som ”kvinnofrågor”. Jämställdhetsintegrering innebär att man ser till helheten när man skaffar sig kunskap: Det är självklart att alltid utreda om kvinnor och män, flickor och pojkar, har skilda förutsättningar, hinder och möjligheter att ta sig ur fattigdom.

Sida och andra internationella aktörer har under senare år utvärde-



Janylkan Usenova är politiker i Kirgizistans huvudstad Bishkek. Hon har starkt stöd av sina väljare som lever i ett fattigt område strax utanför staden. Flera familjer har fått möjlighet att bygga egna hus och flytta från de primitiva husvagnar som tidigare var deras hem, tack vare en del politiska beslut som Janylkan varit med om att driva igenom i stadsdelsnämnden. Sida stödjer insatser för att öka kvinnors politiska deltagande.

rat jämställdhetsintegrering som strategi. Den kritik som kommit fram är att jämställdhet riskerar att försvinna bland andra mål när väl verksamheten kommit i gång. Det finns ibland en risk för att jämställdhetsarbetet inte följs upp och blir konkret, särskilt om mätbara mål och en tydlig ansvarsfördelning saknas. Om ingen tar det yttersta ansvaret faller frågan lätt mellan stolarna.

För att motverka det, har Sida följande riktlinjer för jämställdhetsintegrering:

1. Att i alla insatser avsätta tid och resurser för jämställdhetsintegrering.
2. Att identifiera realistiska, tydliga och mätbara mål.
3. Att planera och genomföra aktiviteter som för jämställdhetsarbetet framåt.
4. Att alltid basera beslut och planering på analyser som integrerar ett genusperspektiv.

Jämställdhet i fattigdoms- och landstrategier

Fattigdomsbekämpning kräver analyser av hela samhället. Fattiga kvinnor

och män påverkas i stor utsträckning av hur deras samhällen fungerar. Sida deltar i utformandet av samarbetsländernas egna strategier för fattigdomsminskning, *Poverty Reduction Strategies*, och lyfter i dessa processer fram genus som en viktig dimension av fattigdom.

Sidas egna strategier för bilateralt utvecklingssamarbete, så kallade landstrategier, bygger även de i allt högre grad på att genus och fattigdom analyseras tillsammans. Ett exempel på en strategi där analysen av fattigdom och kön integrerats är landstrategin för Burkina Faso, som antogs år 2004.

Landstrategins främsta uppgift är att ge kunskap om och riktlinjer för hur utvecklingssamarbetet bäst kan bidra till att minska fattigdom i det aktuella samhället. I en landstrategi finns det också förslag till konkreta insatser. Några exempel på samhällsområden där jämställdhet särskilt kan lyftas fram är ekonomisk rättvisa, sexuella och reproduktiva rättigheter och utbildning. Genom att stärka kvinnors ekonomiska, juridiska och sociala ställning frigörs också deras

INTERNATIONELL DIALOG

Sida verkar mycket aktivt i internationella organisationer inom FN-familjen, i EU och i OECD-DAC för att stärka jämställdhetsfrågornas position i utvecklingssamarbetet. Sida för också kontinuerligt en dialog om jämställdhetsfrågorna med sina samarbetsländer.

I den internationella dialogen deltar Sida bland annat med:

- bidrag till den internationella policy- och metodutvecklingen i jämställdhetsfrågor,
- kapacitet i form av expert-hjälp,
- att driva centrala frågor om jämställdhet för att utrota fattigdomen (t ex vikten av ett jämställdhetsperspektiv i alla utvecklingsinsatser och av kvinnors sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter),
- att bygga och delta i allianser mellan likasinnade stater för att främja jämställdhetsfrågor.

Nätverk – en strategisk metod för att främja jämställdhet

En viktig del av Sidas jämställdhetsarbete är att utnyttja och stödja olika former av nätverk. Sida stödjer sedan länge uppbyggnad av nätverk där internationella och svenska organisationer tillsammans utvecklar kunskaper och kompetenser inom jämställdhet. Stödjande av olika nätverk är också strategiskt då det ger kunskap om olika dimensioner av debatten och ger Sida möjlighet att påverka och driva sitt jämställdhetsperspektiv till en större grupp och i den globala debatten. Sida stödjer till exempel forskningsnätverk i Sverige, Storbritannien, Afrika och Asien.

Foto: Trygve Bølstad/PHOENIX



En ung familj i Zambia. Alla ska ha rätt att själv bestämma när och om de vill ha barn. Sida verkar för sexuella och reproduktiva rättigheter i samarbetsländerna och internationellt.

produktiva potential, vilket leder till ekonomisk tillväxt och utveckling av hela samhället.

Exempel på arbetsområden

Utbildning

År 2004 visade statistik från bland annat UNDP att omkring 120 miljoner barn inte går i grundskolan. Betydligt mer än hälften av dem – 57 procent – är flickor. Ju högre upp i utbildningen man kommer, desto färre blir flickorna.

Många föräldrar med små marginaler – men även de med mer resurser – väljer att investera mer i pojkar-

nas utbildning. Motiveringen lyder ofta att det är slöseri med tid och pengar att utbilda flickor, eftersom de ändå kommer att gifta sig. I stället tvingas flickorna stanna hemma och arbeta med hushållet eller hjälpa till med försörjningen.

Utbildning för alla barn handlar också om politisk vilja. Även de fattigaste länder klarar oftast av att erbjuda grundskola till alla barn, men i en del stater saknas denna vilja.

Det är därför avgörande att betona att utbildning är en nyckel till utveckling, och ett av de viktigaste sätten att öka den ekonomiska tillväxten i ett

samhälle. Forskning i utvecklingsfrågor har visat att investeringar särskilt i flickors och kvinnors utbildning ger stora resultat: Människor blir friskare, produktiviteten ökar och spädbarnsdödligheten minskar.

Sida verkar därför för ökade möjligheter till utbildning för både kvinnor och män, flickor och pojkar. Sida ger stöd till undervisning och utbildningsreformer i en rad länder och prioriterar insatser för utbildning för alla mycket högt. Kön fördelningen i lärarkåren har visat sig ha en nyckelroll: De länder som har en liten andel kvinnliga lärare har också en lägre andel flickor bland eleverna.

Ekonomisk rättvisa

I många länder har kvinnor inte samma rätt som män att äga eller arva egendom och pengar. Samtidigt är ägande och kontroll över materiella resurser en förutsättning för ökad makt och självbestämmande. Sida verkar därför för lika rättigheter för kvinnor och män när det gäller ägande, arv och deltagande på arbetsmarknaden. Till exempel är Sidas landstrategi för Kenya särskilt inriktad på kvinnors ekonomiska rättigheter. Ett annat exempel är stödet som Sida ger till ett nätverk som arbetar för afrikanska kvinnors landrättigheter.

Insatser och projekt som ökar kvinnors deltagande i ekonomin har gett synliga resultat för ökad jämställdhet.

Ett bra exempel är de många mikrokreditprojekt som Sida gett stöd till, som går ut på att kvinnor får ta mindre lån för att starta egen verksamhet. Flera mikrokreditprojekt har varit bra för kvinnor; de har fått större ekonomisk makt och därmed också mer att

säga till om i familj och samhälle.

Erfarenheter från decennier av utvecklingssamarbete visar också på en tendens att barnen gynnas när kvinnors ekonomiska status höjs.

Sexuella och reproduktiva rättigheter

FN:s befolkningskonferens i Kairo 1994 var en viktig milstolpe för internationell samsyn om sexuella och reproduktiva rättigheter. Där fastslogs det att varje människa ska ha den grundläggande rättigheten att bestämma över sin egen kropp och sexualitet och att själv välja partner. Alla ska också ha rätt till information och rådgivning om sex- och samlevnadsfrågor samt till grundläggande sexualundervisning i skolan.

I grunden handlar dessa rättigheter också om rätten för kvinnor och män att själva välja när de vill ha barn och hur många barn de vill ha. Det kräver tillgång till preventivmedel, men också till fri och säker abort. Idag finns det ingen global konsensus kring dessa frågor – till exempel är USA, en del islamistiska stater och den katolska kyrkan starka motståndare till både preventivmedelsrådgivning och abortkliniker. De förespråkar i stället avhållsamhet som enda metod att hindra oönskade graviditeter.

Runt 20 miljoner osäkra aborter utförs i världen varje år och många av dem leder till komplikationer. Omkring 70 000 kvinnor dör i världen varje år till följd av osäkra aborter.

Därför driver Sida och Sverige frågan om fri och säker abort både i internationella fora som FN och i utvecklingssamarbetet. En stor del av Sidas arbete handlar om att belysa de problem som uppstår när människor

Foto: Pietro Cerini/Phoenix



Utbildning för alla är ett av de viktigaste målen i utvecklingssamarbetet.

FATTIGDOMSANALYS MED GENUSPERSPEKTIV

Att analysera hur fattigdomen uttrycks i ett visst samhälle kräver också ett genusperspektiv. Några grundläggande frågor att ställa i fattigdomsanalysen är följande:

1. Könsarbetsdelning.

Vilka arbeten och uppgifter utförs som regel av män eller kvinnor, flickor eller pojkar? Vilka av dessa är betalda? Vilka av dessa ger status och respekt?

Skär könsarbetsdelningen genom all verksamhet eller finns det uppgifter som utförs lika mycket av kvinnor som av män?

2. Tillgång till och kontroll över resurser.

Resurser kan delas in i tre kategorier – ekonomiska, politiska och tid.

Frågor att ställa är: Vem kontrollerar ägodelar och inkomster, vem har tillgång till politisk makt och representation, vem kontrollerar sin egen tid, vem har mer/mindre fritid?

3. Roller och ansvar knutna till kön.

Hur ser de sociala relationerna mellan kvinnor och män, pojkar och flickor ut? Hur är familjer organiserade? Hur talar man om och uppfattar sexualitet?

4. Praktiska och strategiska behov.

Vilka behov uttrycker kvinnor respektive män? Här är det viktigt att skilja på praktiska behov för vardagen, såsom säkert dricksvatten eller hälsovård, och på strategiska behov, såsom stärkta lagliga rättigheter och lika lön för lika arbeten.

5. Livsvillkor och position i samhället.

Män och kvinnor kan utåt sett leva under samma villkor, men ändå vara ojämlika när det gäller tillgång till makt, rättigheter och resurser.

VISSTE DU ATT...

... män ofta definierar fattigdom som brist på självrespekt, medan kvinnor ofta definierar den som brist på mat till barnen. Det kom fram i Världsbankens rapport *Voices of the Poor*.

... hälften av världens befolkning är kvinnor, men mer än 99 procent av världens samlade förmögenheter ägs av män och 90 procent av världens inkomster tillfaller män.

... varje minut dör en kvinna någonstans i världen i samband med en graviditet eller förlösning.

... en anledning till att många flickor i utvecklingsländerna avslutar sin skolgång i förtid är att skolan saknar rena, fungerande och säkra toaletter och att vatten saknas för handtvätt och hygien.

... det finns ett direkt samband mellan antal år i skolan och det antal barn en kvinna föder. Ju längre skolgång, desto färre och friskare barn.

... rätt till abort kan innebära mycket i ett fattigt land. I Rumänien har mödradödligheten minskat med mer än 300 procent sedan rätten till fri abort säkrades i lagstiftningen 1989.

... kvinnors ökade inflytande i hem och samhälle gör att fler barn går i skolan, färre går hungriga och familjers – och därmed hela samhällets – ekonomi blir bättre.

Foto: Kina Robbins



– Vi är till för de drabbade, för att misshandlade och utsatta kvinnor ska kunna komma till oss och känna förtroende, säger Soledad Marisol Rodriguez Herrera, som hör till de första kvinnliga poliserna i Nicaragua.

saknar sexuella och reproduktiva rättigheter. Detta arbete är viktigare än någonsin i ett internationellt klimat där dessa frågor tonas ned och bortprioriteras.

Sida stödjer även genom den internationella organisationen Ipas ett program för säkra aborter, som riktar sig till ett tiotal länder, främst i Afrika. Programmet sker i samarbete med hälsoministerierna och syftar till att ländernas egen kapacitet att utföra säkra aborter ska stärkas.

Väld

Faktorer som fattigdom, maktlöshet, alkoholism och arbetslöshet kan förvärra och utlösa könsrelaterat våld. Många utvecklingsinsatser har riktats in på att stödja offer för våld, bland annat genom stöd till speciella mottagningar för utsatta kvinnor. Men

även männens roll måste synliggöras, dels som förövare, dels som viktiga aktörer för förändring.

På senare år har flera förebyggande insatser som riktar sig till män initierats, bland annat stödjer Sida på flera håll (till exempel i Sydafrika, Ukraina och Nicaragua) projekt där män arbetar för att förändra den traditionella maskuliniteten.

Det viktigaste är att rikta in sig på att förändra strukturer, så att det könsrelaterade våldet inte längre accepteras eller bortförklaras som ”familjeproblem”.

Då kan det handla om att ge stöd till lagreformer, till utbildning av poliser och rättsväsende, och insatser som följer upp att befintliga lagar mot till exempel kvinnomisshandel också får genomslag i verkligheten.

Litteratur

Omslagsbilden:
Benjamin Gomex från Guatemala
visar tillsammans med sina döttrar
upp ett tyg han har vävt.

Foto: Sean Sprague/Phoenix

- Sidas policy: *Promoting Gender Equality in Development Cooperation*, Sida 2005.
- *Makt och privilegier – om könsdiskriminering och fattigdom*. Utrikesdepartementet 2004.
- Mikkelsen et al.: *Mainstreaming Gender Equality. Sida's support for the promotion of gender equality in partner countries*. Sida Evaluation Report 02/01. Sida 2002.
- FN-konventioner och handlingsplaner kan laddas ner på www.un.org/womenwatch
 - Platform for Action, Beijing 1995
 - Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), 1979.

Diskriminering på grund av kön är ett av de största hindren för utveckling. Jämställdhet är en mänsklig rättighet men också ett effektivt sätt att bekämpa fattigdomen. Och det gäller fattigdomen i alla dess former – brist på mat och vatten, utbildning, hälsa, försörjningsmöjligheter, makt och inflytande, demokrati. Därför går Sidas arbete för att minska världsfattigdomen hand i hand med kampen för jämställdhet. I denna skrift presenteras de internationella överenskomelserna kring jämställdhet, samt Sidas synsätt och strategier för att integrera jämställdhet i allt utvecklingssamarbete.

Att halvera fattigdomen i världen till år 2015 är vår tids största utmaning. Det kräver samarbete och uthållighet. Samarbetsländerna ansvarar för sin utveckling. Sida förmedlar resurser och utvecklar kunskap och kompetens. Det gör världen rikare.



STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

105 25 Stockholm
Besök: Sveavägen 20
Telefon: 08-698 50 00
Telefax: 08-20 88 64
www.sida.se, sida@sida.se